

Μέρος 1ο: Το Κομμουνιστικό Κόμμα Κίνας και τα ζητήματα επαναστατικής στρατηγικής την περίοδο 1927-1949. Μια απόπειρα συγκριτικής παράθεσης με την περίπτωση της Ελλάδας.

του Μιχάλη Λυμπεράτου

Το Barikat δημοσιεύει για πρώτη φορά τη μελέτη του ιστορικού Μιχάλη Λυμπεράτου πάνω στη στρατηγική του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας από το 1927 μέχρι τη νίκη της Κινεζικής Επανάστασης και τη συγκριτική παράθεση αυτής με την περίπτωση της Ελλάδας και τη στρατηγική του ελληνικού επαναστατικού κινήματος της ίδιας περιόδου. Η μελέτη θα δημοσιευτεί σε τέσσερα μέρη. Ακολουθεί, το πρώτο μέρος.

Μέρος πρώτο

Το προοίμιο της κινεζικής επανάστασης

Η στρατηγική του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας σε σχέση με την κατάληψη της εξουσίας αποτέλεσε ένα από τα θεωρητικά ορόσημα του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος. Η περίοδος εκδίπλωσης της δικής του στρατηγικής συνέπεσε με την αντίστοιχη φάση στην Ελλάδα, που προφανώς διέθετε διαφορετικά χαρακτηριστικά και μεγέθη, αλλά και ορισμένες αναλογίες, ιδιαίτερα στο επίπεδο προσέγγισης του επίδικου αντικειμένου αναφορικά με το πώς αναπτύσσεται μια κομμουνιστική στρατηγική σε κορυφαίες στιγμές της ταξικής πάλης. Τηρουμένων των αναλογιών, και με την απαιτούμενη έμφαση στη μοναδικότητα των ιστορικών διαδικασιών-πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για τόσο διαφορετικούς όρους ανάπτυξης ενός ιστορικού φαινομένου- η περίπτωση μιας συγκριτικής παράθεσης ορισμένων πλευρών της επαναστατικής διαδικασίας στις δύο χώρες έχει το ενδιαφέρον της, κυρίως από την άποψη των πορισμάτων σε σχέση με το πώς αρθρώνεται στον πυρήνα της μια πολιτική στρατηγική σε σχέση με καθοριστικές στιγμές της ιστορικής διαδικασίας. [1]

Το Κομμουνιστικό Κόμμα Κίνας, που ιδρύθηκε στη Σαγκάη (Shanghai) στα 1921 υπό την επίδραση της Κ.Δ, επιδίωξε από την πρώτη στιγμή να συνδεθεί με τους ιστορικούς μετασχηματισμούς που συντελούνταν την περίοδο εκείνη στην Κίνα, χωρίς να αποστεί και του ιστορικού προβλήματος που ταλάνιζε την παγκόσμια αριστερά για δεκαετίες και δεν ήταν άλλο από την τοποθέτηση του κόμματος σε σχέση με το «εθνικό» και τις κοινωνικο-πολιτικές συμμαχίες που το προσδιόριζαν.[2] Γιατί το ΚΚ Κίνας είχε απέναντί του έναν αστικό πολιτικό χώρο που είχε αναπτύξει ως ένα βαθμό μια αντιαποικιοκρατική στρατηγική, συγκροτώντας όρους για μια κανονική αστικοδημοκρατική επανάσταση με την πιο συγκεκριμένη σημασία του όρου.[3] Το Γκουομιντανγκ (Kuomintang) είχε ήδη προβεί σε μια αντιαποικιοκρατική επανάσταση στα 1911 και είχε συγκροτήσει ένα αντίστοιχο εθνικιστικό επαναστατικό κίνημα και αίτημα, ιδίως από τα 1916 και μετά, το οποίο είχε αποκτήσει

μεγάλη απήχηση στις εργατικές μάζες της Σαγκάης και της Καντόνας. Τη σύνδεση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας μαζί του ευνόησε η Κ.Δ πράγμα που κατέληξε σε συμφωνία στα 1923, η οποία και προσέφερε μια πραγματική βάση συνεργασίας των δύο πολιτικών χώρων, όπου, αν και τα μέλη του ΚΚΚ διατήρησαν την πολιτική αυτονομία τους, μπορούσαν ατομικά να γίνουν και μέλη του Γκουομιντάνγκ. Αυτή η σχέση, παρά το εύθραυστο του πράγματος, προσέφερε τη δυνατότητα στο ΚΚΚ να αποκτήσει πρόσβαση σε ευρύτερες μάζες του πληθυσμού και από 300 μέλη στην αρχή να φτάσει στις 20.000 σε σύντομο χρονικό διάστημα,[4] αλλά και στο Γκουομιντάνγκ να αποκτήσει μια οργανωτική δομή στα πρότυπα των μπολσεβίκων της Οκτωβριανής επανάστασης, εξασφαλίζοντας, παράλληλα, όπλα, στρατιωτική οργάνωση και εξοπλισμό, προερχόμενα από τη Σοβιετική Ένωση. Μάλιστα, ο στρατιωτικός ηγέτης του Γκουομιντάνγκ Τσιάνγκ Καϊσέκ (Chiang Kai-shek) πήγε στη Μόσχα και εκπαιδεύτηκε για να αναλάβει στρατιωτικός του διοικητής.[5]

Στην Κίνα η συμμετοχή του ΚΚΚ στο Γκουομιντάνγκ στη βάση της ανακοίνωσης του προγράμματος των «τριών σταδίων της επανάστασης» (στρατιωτική ενοποίηση, πολιτική συνύπαρξη, συντακτική κυβέρνηση) σε συμφωνία με το ιστορικό στέλεχος του Γκουομιντάνγκ, τον Sun Yat-sen,[6] το συνέδεσε με τους αντιαποικιοκρατικούς αγώνες, οι οποίοι άρχισαν σταδιακά να προσλαμβάνουν όλο και πιο σαφή ταξικά χαρακτηριστικά. Και αυτό παρά τις άοκνες προσπάθειες των κινέζων εθνικιστών να περιορίσουν το φαινόμενο αυτό, όπως φάνηκε από τα γεγονότα της Σαγκάης και το «Κίνημα της 30 Μαΐου», στα τέλη Μαΐου του 1925,[7] όπου σε εκατοντάδες πόλεις, το εργατικό τους κίνημα συγκρούονταν για εβδομάδες με τις βρετανικές δυνάμεις καταστολής, ενώ το Γκουομιντάνγκ απείχε επιδεικτικά από τις συγκρούσεις αυτές.[8]

Όμως οι νίκες του στρατού της Γκουομιντάνγκ στα μέσα της επόμενης χρονιάς, εις βάρος των πολέμαρχων και των αποικιακών Ιαπωνικών δυνάμεων στο βορά της χώρας και ο έλεγχος που απέκτησε σε επτά επαρχίες της νότιας Κίνας στα τέλη του 1926[9], επέτρεψαν και την εγκατάσταση μιας αριστερής κυβέρνησης στη βιομηχανική πόλη Βουχάν (Wouhan) στην επαρχία Hupei στα 1927. Ακόμα περισσότερο η απειλή που ασκήθηκε εις βάρος της Σαγκάης, υποχρέωσε τους Βρετανούς σε διπλωματικές συνεννοήσεις με τους Κινέζους κομμουνιστές, και εξακόντισε το κύρος τους στις μάζες. Την ίδια στιγμή η παρουσία τους στις απελευθερωμένες περιοχές προκάλεσε τη δημιουργία ενός κινήματος χωρικών που επιδίωξε αναδασμούς της γης, καθιστώντας τον Μάο τσε Τουνγκ, με την ιδιότητα του επικεφαλής του αγροτικού κινήματος της Γκουομιντάνγκ ως εκπρόσωπο, εκτός των οργανωμένων εργατών, των αγροτικών μαζών της Κίνας.[10] Όταν δε οι δυνάμεις του Τσιάνγκ Καϊσέκ έφτασαν στη Σαγκάη, η γενική απεργία των εργατών της πόλης, τον Φεβρουάριο του 1927, έδειξε ότι ο Τζου εν Λάι (Chou En-Lai), στρατιωτικός διοικητής των κινέζων κομμουνιστών, αποτελούσε τον αναγνωρισμένο στρατιωτικό εκπρόσωπο μεγάλου τμήματος των κινέζων εργατών.[11]

Ακριβώς αυτή η άνοδος της απήχησης της Αριστεράς στην Κίνα και ιδίως η εμπλοκή του οργανωμένου εργατικού κινήματος στις κοινωνικές διαδικασίες έφερε και την αναμενόμενη κατάρρευση της προσωρινής συμμαχίας κομμουνιστών και κινέζων εθνικιστών. Το Γκουομιντάνγκ όταν διαπίστωσε την απήχηση που σταδιακά αποκτούσαν διέκοψε κάθε σχέση με τους Κινέζους κομμουνιστές και στράφηκε εναντίον τους, γεγονός που επέβαλε στους τελευταίους να μεταφέρουν την έδρα της κυβέρνησής τους που κινδύνευε να διαλυθεί από τους Κινέζους εθνικιστές από το Gangzhou στο Wouhan, εκεί όπου είχαν ισχυρότερη επιρροή στον τοπικό πληθυσμό[12]. Ο Τσαγκ Καϊσέκ στράφηκε στους κινέζους επιχειρηματίες της Σαγκάης και στις συμμορίες της πόλης για να αποτρέψει και εκεί μια πιθανή κομμουνιστική κυβέρνηση με αποτέλεσμα χιλιάδες εργάτες και συνδικαλιστές να

δολοφονηθούν ή να συλληφθούν. Κατά τον ίδιο τρόπο, στις 12 Απριλίου 1927, στην Σαγκάη, και το Γκουομιτανγκ εκκαθαρίστηκε από όλους τους αριστερούς στο εσωτερικό του, οι οποίοι συνελήφθησαν είτε εκτελέστηκαν κατά εκατοντάδες.[13]

Ο Τσαγκ Καϊσέκ κήρυξε αμέσως μετά την ίδρυση του κράτους του εκκαθαρισμένου, πλέον, Γκουομιτανγκ με πρωτεύουσα τη Ναντζίνγκ (Nanjing), στον ποταμό Γιακτσέ (Yangtze) ενώ Κινέζοι πολέμαρχοι της περιοχής στράφηκαν κατά του αγροτικού κινήματος, ενώ και η αριστερή κυβέρνηση του Wouhan, τον Ιούλιο του 1927, ανατράπηκε. Ωστόσο, ο Μάο αντέδρασε με εξεγέρσεις στις κεντρικές περιοχές της νότιας Κίνας, με κορυφαία την εξέγερση στην Καντόνα, το Δεκέμβριο του 1927, η οποία, όμως, είχε χιλιάδες θύματα από τον εργατικό πληθυσμό της πόλης.[14]

Αν και φαινόταν, σε αυτή τη φάση, άνετη η επιβολή των Κινέζων εθνικιστών, τα πράγματα πήραν τελείως διαφορετική τροπή όταν οι πολέμαρχοι της βόρειας Κίνας, εντελώς ασύδοτοι, στράφηκαν τελικά και κατά του ίδιου του Τσαγκ Καϊσέκ, διεκδικώντας άμεση ανταπόδοση, των υπηρεσιών που του προσέφεραν επειδή βοήθησαν τους κινέζους εθνικιστές στην σύγκρουση τους με το ΚΚΚ. Ακόμα και το ίδιο το Πεκίνο απείλησαν με κατάληψη, τον Μάιο του 1928. Τα πράγματα έγιναν ακόμα πιο σύνθετα όταν επενέβησαν στις συγκρούσεις και οι Ιάπωνες με σκοπό να ενσωματώσουν την Μαντζουρία, αν και τελικά πρυτάνευσε η λογική να αφήσουν το Γκουομιτανγκ να κυριαρχήσει σε μια χώρα που όμως η πραγματική εξουσία παρέμενε στους τοπικούς πολέμαρχους και τους πράκτορες του ιαπωνικού στρατού. Ο Τσαγκ Καϊσέκ τότε συγκρότησε ένα αυταρχικό και διεφθαρμένο κράτος που απέτυχε πλήρως στους στόχους του περί οικονομικού εκσυγχρονισμού που έθεσε. Τη φάση αυτή έκλεισε η τελεσίδικη απόφαση της Ιαπωνίας να καταλάβει την Μαντζουρία, το Σεπτέμβριο του 1931. Οι Ιάπωνες επιτέθηκαν, τον Ιανουάριο της επόμενης χρονιάς, και κατά της Σαγκάης και απείλησαν ένα χρόνο μετά και το Πεκίνο.[15]

Όμως, την ίδια στιγμή το ΚΚΚ άρχισε να σταθεροποιεί τις θέσεις του τουλάχιστον σε δύσβατες και ορεινές περιοχές της νότιας Κίνας. Τόσο ο Ντεγκ Σιάο Πινγκ, (Deng Chsiao Ping) όσο κυρίως ο Μάο Τσε Τούνγκ κατόρθωσε να συγκροτήσει Σοβιέτ στην επαρχία Τζιαγκσί (Jiangxi), όπου άρχισε να φαίνεται η απήχηση και οι βάσεις που είχε πλέον το κόμμα αποκτήσει στους αγροτικούς πληθυσμούς,[16] σε πείσμα της μέχρι τότε επιμονής της ηγεσίας του να εστιάζει το ενδιαφέρον της στους προλεταριακούς πληθυσμούς των πόλεων.[17] Στα 1929 ο Μάο είχε ήδη συγκροτήσει έναν στρατό 2.000 μαχητών στις περιοχές που έλεγχαν τα τοπικά αγροτικά σοβιέτ.[18] Αντίθετα, οι εξεγέρσεις του καλοκαιριού του 1930 που επιχείρησε το ΚΚΚ στις πόλεις Wouhan, Ναντσάνγκ (Nanshang) και Τσάνγκσα (Changsha) απέτυχαν[19], ενισχύοντας τις θέσεις του Μάο ότι η προτεραιότητα έπρεπε να δοθεί στην επαρχία και τον αγροτικό τομέα. Ήταν εκεί με στήριγμα τις αγροτικές μάζες όπου, τον Νοέμβριο του 1931, ο Μάο κήρυξε στο Jiangxi την Κινεζική Σοβιετική Δημοκρατία. Το κύριο όμως πρόβλημα που η δημοκρατία αυτή αντιμετώπισε ήταν η επιμονή της πλειοψηφίας της ηγεσίας του ΚΚΚ να μην δεχθεί το συμβιβασμό του Μάο να γίνουν απαλλοτριώσεις αλλά με αποζημίωση, και όχι επαναστατικό δικαίω, όπως πρότεινε η κομματική ορθοδοξία,[20] κάτι που έστρεψε τελικά τους πιο εύπορους αγρότες εναντίον των κινέζων κομμουνιστών, δημιουργώντας σειρά προβλημάτων στη νεόδμητη δημοκρατία.[21]

Η «Μεγάλη Πορεία» και η τακτική του ανταρτοπόλεμου

Άλλη μια κύρια επιτυχία της γραμμής Μάο ήταν το γεγονός ότι απάντησε αποτελεσματικά στις επιθέσεις που δέχτηκε το σοβιέτ του Jiangxi από το Γκουομιντάνγκ, μέσω του είδους του ευέλικτου αντάρτικου που ανέπτυξε.[22] Αντίθετα, η αυταπάτη τμήματος της ηγεσίας του κόμματος ότι μέσω ενός οργανωμένου στρατού και της στατικής άμυνας ο κομμουνιστικός στρατός θα ήταν πιο αποτελεσματικός, ήταν κάτι που έδειξε τα όριά της γιατί σύντομα προκάλεσε πολλά θύματα στις τάξεις του στρατού αυτού. Η περιοχή του Jiangxi τελικά κυκλώθηκε και ο Μάο αποφάσισε να σπάσει τον αποκλεισμό, τον Αύγουστο του 1934, με αυτό που ονομάστηκε η «Μεγάλη Πορεία».

Η τακτική του αντάρτικου προσέφερε μεγάλες υπηρεσίες στον Κόκκινο Στρατό. Από τον Σεπτέμβριο του 1934 έως τον Οκτώβριο της επόμενης χρονιάς, ο στρατός του Μάο βάδισε επί 368 μέρες συνεχώς, πέρασε 24 ποτάμια, διέσχισε 18 οροσειρές, έδωσε 15 μεγάλες και πολλές μικρές μάχες, εμφανίστηκε σε 12 κινεζικές επαρχίες και κατάφερε να επιβιώσει παρότι καταδιωκόταν από έναν στρατό, αυτόν του Γκουομιντάνγκ με πάνω από 1 εκατομμύριο άντρες. Ήταν ένας στρατός πάνοπλος και υποτιθέμενα καλά εκπαιδευμένος έναντι του Κόκκινου Στρατού που ήταν πολύ φτωχά εξοπλισμένος, χωρίς ρούχα και εφόδια, και που δεν αποτελούνταν πάνω από 90.000 άντρες, όσοι είχαν απομείνει από τις προηγούμενες μάχες και τις τέσσερις «Εκστρατείες Τελικής Εξόντωσης» που είχε εξαπολύσει ο στρατός του Γκουομιντάνγκ εναντίον του από τα 1930 έως τα 1934.

Αυτός ο στρατός έκανε μια τεράστια σύμπτυξη, σε μια απέραντη πορεία, που απέδειξε, εκτός των άλλων, ότι η πολιτική προσεταιρισμού των μαζών που είχε ακολουθήσει ο Μάο του εξασφάλισε την απεριόριστη πλαisiώση του κινεζικού λαού και για αυτό την επιβίωσή του.[23] Γιατί το μυστικό βρισκόταν εκεί, δηλαδή, πέρα από τους εμπνευσμένους στρατιωτικούς ελιγμούς, ο στρατός του Μάο έδρεπε τους καρπούς του γεγονότος ότι λειτουργούσε ως πραγματικός λαϊκός στρατός που από όπου διερχόταν ή έστηνε τις εξουσίες του δεν καταπίεζε τον τοπικό πληθυσμό, αλλά απεναντίας τον βοηθούσε στη συγκομιδή, οργάνωνε σχολεία και μαζικές διαδικασίες, μόρφωνε τους κατοίκους, αλλά κυρίως τους παραχωρούσε τη δυνατότητα, ειδικά στους ακτήμονες, ιδιοκτησίας της γης. Αυτό προϋπέθετε την υψηλή πειθαρχία στις τάξεις του Κόκκινου Στρατού, γιατί αντίθετα από όπου διερχόταν το Γκουομιντάνγκ οι φαντάρτοι του λεηλατούσαν ό,τι έβρισαν μπροστά τους.

Ήταν, όμως, και η ίδια η δομή του Κόκκινου Στρατού που του εξασφάλιζε την υπεροχή του σε ανθρώπινα μέσα και ψυχικές δυνάμεις. Είναι πολύ χαρακτηριστικό σημείο της ηθικής του επιρροής το γεγονός ότι υπήρξαν περιπτώσεις που τμήμα του στρατού του Γκουομιντάνγκ αυτομόλησε ή αρνήθηκε να πολεμήσει όταν προσέγγισε τμήματα του Κόκκινου Στρατού. Ειδικά το 1931, μια ολόκληρη στρατιά, η 26η του Γκουομιντάνγκ προσχώρησε αναφανδόν στις τάξεις του Κόκκινου Στρατού. Γιατί αυτός λειτουργούσε ως υπόδειγμα χωρίς ιεραρχικά πρότυπα, δεν υπήρχαν αξιωματικοί στο εσωτερικό του που καταπίεζαν τους φαντάρους, τα στρατιωτικά ζητήματα επιλύονταν από τις συνελεύσεις των στρατιωτών, και όλοι μαζί ζούσαν υπό απόλυτα ίδιες, ισότιμες συνθήκες, έτρωγαν το ίδιο φαγητό και ντύνονταν με τον ίδιο τρόπο.[24] Κάθε περίπτωση παραβίασης της νομιμότητας εις βάρος του πληθυσμού (ληστείες, βιασμοί, φόννοι κλπ) τιμωρούνταν παραδειγματικά.[25] Αλλά και έναντι των αιχμαλώτων το πρόταγμα του στρατού του Μάο ήταν ότι μόνο οι φασίστες βασανίζουν, ενώ οι κομμουνιστές επεκτείνουν το πρόσταγμα δικαιοσύνης που διατυμπανίζουν ακόμα και στους ηττημένους. Η καλύτερη προπαγάνδα ήταν για τον Μάο το «να περιθάλπεις τους τραυματίες και να απελευθερώνεις τους αιχμαλώτους σου ή να τους προσφέρεις τη δυνατότητα να ενταχθούν στις δυνάμεις σου αν το θέλουν».[26]

Σε επίπεδο στρατηγικής ο Κόκκινος Στρατός εφάρμοζε το δόγμα «όταν ο εχθρός προελαύνει, εμείς υποχωρούμε. Όταν ο εχθρικός στρατός στρατοπεδεύει εμείς τον παρενοχλούμε. Όταν υποχωρεί, τον καταδιώκουμε»[27]. Αυτή η στρατηγική, με τις εκπληκτικές αναδιπλώσεις και ελιγμούς σε συνδυασμό με την υπεροχή του Κόκκινου Στρατού σε ηθικό, τον βοήθησε να αποκρούσει και να καταικήσει αποφασιστικά την «Πρώτη Επιχείρηση Τελικής Εξόντωσης» τον Δεκέμβριο του 1930, διαλύοντας έναν στρατό του Γκουομιντάνγκ 100.000 ανδρών, όπως έκαναν οι Κινέζοι κομμουνιστές και τον Απρίλιο του 1931, όταν εξόντωσαν μια διπλάσια δύναμη του εχθρού, όπως επίσης και τον Ιούλιο του 1931 αλλά και τον Ιανουάριο του 1933.[28] Είναι εξίσου χαρακτηριστικό ότι οι ίδιες οι μάζες υποχρέωσαν τον Τσαγκ Καΐσέκ να περιορίσει τις επιθετικές του στρατηγικές, αφού είχε προκληθεί λαϊκή οργή κατά του Γκουομιντάνγκ που δεν αντέτασσε την ίδια μαχητικότητα απέναντι στους Ιάπωνες εισβολείς και τις κατά τόπους επιδρομές τους.

Η «Μεγάλη Πορεία» ήρθε να απαντήσει στην πέμπτη απόπειρα «τελικής εξόντωσης» του Γκουομιντάνγκ με δυνάμεις που υπερέβαιναν τους 700.000 άντρες. Τον Κινεζικό εθνικιστικό στρατό διοικούσαν πλέον Γερμανοί στρατηγοί, ως ειδικοί παρατηρητές, οι οποίοι και εκπονούσαν σχέδια με νέες τακτικές που βασίζονταν στην αντιμετώπιση του ανταρτοπόλεμου, ώστε να μην βγαίνουν από τα νώτα του εθνικού στρατού οι κυκλωτικές κινήσεις των ανταρτών. Υποδείχθηκε στον εθνικό στρατό να κινείται μεθοδικά, να προελαύνει αργά, να καλύπτει τα μετόπισθεν με διαδοχικά κύματα ενισχύσεων και οχυρωματικά έργα, ενώ για να προστατεύσει τις περιοχές που καταλάμβανε μετακινούσε μαζικά τον τοπικό πληθυσμό.

Όλα στηρίχθηκαν στην απόπειρα να αντιμετωπιστεί η στρατηγική που εφάρμοσε ο Μάο στη βάση του δόγματος «η διασπορά δυνάμεων είναι πλεονέκτημα για τον ανταρτοπόλεμο ενώ η συγκέντρωση δυνάμεων είναι πλεονέκτημα για έναν στρατό».[29] Αλλά και στη λογική ότι όταν μειονεκτείς αριθμητικά ήταν καθοριστικό να χρησιμοποιείς ως σύμμαχό σου το βουνό, να γνωρίζεις όλα τα περάσματα και τις κατάλληλες τοποθεσίες για να αναπτυχθείς και να πλαγιοκοπήσεις τον αντίπαλο. Αλλά και να κινείσαι συνεχώς και να εμφανίζεσαι ξαφνικά στα πεδία των μαχών.[30]

Είναι αξιοσημείωτο ότι την ίδια τακτική ακολούθησε και ο ΔΣΕ στο μεγαλύτερο διάστημα της δράσης του, κατορθώνοντας σε όλες τις περιπτώσεις να βγαίνει από τα νώτα του εθνικού στρατού. Εκεί παίχτηκε και η τελική επικράτηση του εθνικού στρατού στον εμφύλιο, όταν κατόρθωσε να αντιμετωπίσει τις πλαγιοκοπήσεις του ΔΣΕ. Γιατί από τα μέσα του 1948 και μετά ο Εθνικός στρατός στην Ελλάδα υπό τη διεύθυνση του στρατηγού Θρ. Τσακαλώτου, μετά τις αποτυχίες του στα 1947 και 1948, εφάρμοσε την τακτική των διαδοχικών κυμάτων επιθέσεων ώστε να περιορίσει την ευχέρεια ελιγμών του ΔΣΕ να προσβάλει στα νώτα των επιτιθέμενων, ιδίως στην Πελοπόννησο, με την επιχείρηση «Περιστέρα», στα τέλη του 1948, πράγμα που απέδωσε. Οι δυνάμεις του Τσακαλώτου δεν εφάρμοζαν πλέον κλοιούς και εγκλωβισμούς αλλά εφορμούσαν σε πυκνές φάλαγγες, η μια πίσω από την άλλη, κλιμακούμενες σε βάθος χτενίζοντας την περιοχή. Έτσι, οι μαχητές του ΔΣΕ που έκαναν τον ελιγμό, αντί να βγουν στα νώτα του εθνικού στρατού, έπεφταν πάνω σε νέες επερχόμενες φάλαγγες.

Το σημαντικότερο, όμως, ήταν ότι ο εθνικός στρατός μετακίνησε βίαια πάνω από 600.000 ανθρώπους από τις περιοχές που αναπτυσσόταν ο ΔΣΕ προς τα παράλια και τις μεγάλες πόλεις και του στέρησε το σημαντικότερο πλεονέκτημά του, την πλαισίωση που έχαιρε από τους τοπικούς πληθυσμούς. Επρόκειτο για την εφαρμογή της πολιτικής της δημιουργίας

"νεκρών ζωνών" και την απομόνωση των ανταρτών από τους αγροτικούς πληθυσμούς με τη μορφή της βίαιης εκκένωσης από τον τακτικό στρατό των περιοχών, που ήταν θέατρα των μαχών. Πιθανόν και πάνω από 700.000 Έλληνες της υπαίθρου ξεριζώθηκαν από τα σπίτια τους (οι επίσημες στατιστικές αμερικανικές και της κυβέρνησης της Αθήνας ανεβάζουν στις 684.000). Σε αυτούς δεν υπολογίζονται εκείνοι που είχαν εγκαταλείψει τα χωριά τους το διάστημα της «Λευκής Τρομοκρατίας», που κατέφυγαν στις μεγάλες πόλεις τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση - και πριν την εξαπλώση των μαχών του Εμφυλίου. Οι Αμερικανοί ζητούσαν τακτικές αναφορές για την πορεία των εκτοπίσεων από τους υπευθύνους των μάχων μονάδων του εθνικού στρατού. [31]

Οι πρόσφυγες σε όλη την Ελλάδα, σύμφωνα με επίσημα αμερικανικά και ελληνικά έγγραφα: Ιανουάριος 1947: 19.000, Μάιος 1947: 65.000, Σεπτέμβριος 1947, 238.000, Νοέμβριος 1947: 500.000, Μάρτιος 1948: 600.000, Μάιος 1949: 684.000, ενώ τον Οκτώβριο του 1949 καταγράφηκαν συνολικά .850. 000 πρόσωπα που είχαν εκτοπιστεί από τις εστίες τους. Μόνο στη Θεσσαλονίκη τον Φεβρουάριο του 1949 εκτοπίστηκαν 57.875 άνθρωποι, τον Μάρτιο 37.006, τον Ιούνιο 37. 853 και τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς 26.679.[32] Δίπλα σ' αυτά τα μέτρα, προστέθηκαν και οι μαζικές συλλήψεις πληθυσμού, που θεωρούνταν ύποπτος ότι συμπαθούσε ή βοηθούσε τις δυνάμεις του ΔΣΕ.[33] Για την Πελοπόννησο μόνο από τα διαθέσιμα γίνεται λόγος για 4.500 συλληφθέντες, οι οποίοι χωρίστηκαν σε δύο κατηγορίες. Όσοι θεωρήθηκαν ιδιαίτερα επικίνδυνοι - περί τους 2.500 - φορτώθηκαν σε αρματαγωγά και στάλθηκαν στη Μακρόνησο και το Τρίκερι.[34]

Κατά τη «Μεγάλη Πορεία» του Μάο διανύθηκαν πάνω από 9.000 χιλιόμετρα σε έναν χρόνο και αυτό υπό καθεστώς παρατεταμένης καταδίωξης τόσο από το Γκουομιντάνγκ όσο και από κινέζους πολέμαρχους μέσω βουνών και αραιοκατοικημένων περιοχών. Η πορεία αυτή ακολούθησε και την πρακτική της επίθεσης και της ξαφνικής κατάληψης μιας πόλης από την οποία ανεφοδιάζονταν οι δυνάμεις του Μάο, όπως συνέβη με την πόλη Ζουνγί (Zunyi), τον Ιανουάριο του 1935 στην επαρχία Kouangsi της νότιας Κίνας. Εκεί που φάνηκε ότι ο κόκκινος στρατός δεν είχε ούτε μια σφαίρα να ρίξει, εισέβαλε σε μια πόλη και ανεφοδιάστηκε άνετα από τις στρατιωτικές της αποθήκες.

Να σημειωθεί ότι την πρακτική αυτή εφάρμοζε αποτελεσματικά και ο Δημοκρατικός Στρατός, όπως έγινε με την κατάληψη του Καρπενησιού στις 20 Ιανουαρίου 1949. Το Κλιμάκιο του Γενικού Αρχηγείου Νοτίου Ελλάδας υπό τη διοίκηση του Χαρίλαου Φλωράκη (1η Μεραρχία) και του Γιάννη Αλεξάνδρου (Διαμαντή) (2η μεραρχία) με συνολική δύναμη 3.000 άντρες και γυναίκες κατέλαβαν το Καρπενήσι, το κράτησαν για 18 συνεχείς μέρες και το εγκατέλειψαν μετά, δημιουργώντας τις αντίστοιχες εντυπώσεις στην ελληνική κοινή γνώμη και εξασφαλίζοντας νέο οπλισμό.[35] Το ίδιο έγινε λίγες μέρες πριν με την αιφνιδιαστική κατάληψη της Νάουσας, στις 11 Ιανουαρίου 1949, που κρατήθηκε για τρεις μέρες, όπως και η άλωση της Καρδίτσας στις 12 Δεκεμβρίου του 1948.[36]

Στην περίπτωση της Κίνας καθοριστικής σημασίας για την επέκταση της δυναμικής της εκεί κομμουνιστικής αριστεράς αποδείχθηκε η επίλυση της ενδοκομματικής σύγκρουσης που προέκυψε και που σχετιζόταν γενικότερα με το πρόβλημα του πώς συντελείται μια κομμουνιστική επανάσταση, με έμφαση στο ερώτημα με πιο υποκείμενο, σε πιο πεδίο και με τη μορφή, ζήτημα που μεθερμηνευόταν στο δίλημμα πόλεις ή ύπαιθρος, προλεταριακός ή αγροτικός πόλεμος. Στα 1935 ο Μάο, οπαδός της άποψης ότι οι συνθήκες κάθε φορά τροποποιούν τις στρατηγικές και όχι τα σχήματα σκέψης, επέμεινε ότι οι πόλεις, σε εκείνη τη φάση, έπρεπε να εγκαταλειφθούν από τον Κόκκινο Στρατό που στερούσαν της δυνατότητας να αξιοποιήσει τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα, ενώ, αντίθετα, η Κομιτέρν

υπό τον αντιπρόσωπο της Ο. Μπράουν ζητούσε από τον Κόκκινο Στρατό να οχυρωθεί στις πόλεις της επαρχίας Kiangsi όπου υπήρχαν τα πιο συμπαγή προλεταριακά στρώματα. Όταν, όμως, φάνηκε στην πράξη ότι εξαιτίας της επιμονής στον «προλεταριακό» χαρακτήρα της επανάστασης ο στρατός του Μάο αντιμετώπιζε το φάσμα της διάλυσης, η ΚΕ του ΚΚΚ άλλαξε γραμμή και έδωσε εντολή στο Μάο για έμφαση στη στρατηγική του ανταρτοπόλεμου εκτός των πόλεων.

Το μεγάλο πλεονέκτημα που αποδείχθηκε ότι είχε ο Κόκκινος Στρατός ήταν ότι όχι μόνο προσαρμόστηκε άμεσα με τις πραγματικές συνθήκες του πολέμου, αλλά και με ευελιξία μπορούσε να ανταποκριθεί στη διαταγή να εισχωρήσει ακόμα και στα έγκατα του αγροτικού χώρου, κατευθυνόμενος στο θύλακα του Shaanxi ή σε αυτόν του Tongyang στην επαρχία Σιτσουάν (Setshouan) στην Κεντρική Κίνα.[37] Έτσι, επετεύχθη και η «Μεγάλη Πορεία» αφού κανένας στρατός δεν ήταν τόσο ικανός να μετασχηματίζεται εν ριπή οφθαλμού ανάλογα με τις συνθήκες. [38] Ο Μάο υποστήριζε και εφάρμοσε στην πράξη ότι ακόμα και τα πιο δύσκολα στρατιωτικά σχέδια θα μπορούσαν να επιτευχθούν αν έχεις σαφή γνώση του χαρακτήρα του πολέμου που διεξάγεις, των συνθηκών στις οποίες βρίσκεσαι, του κοινωνικού χώρου μέσα στον οποίο διεξάγεται ο πόλεμος αυτός, αλλά και να μην διεξάγεις ένα πόλεμο που δεν είναι ειδικά προσαρμοσμένος στις συνθήκες αυτές, έναν, δηλαδή, πόλεμο χωρίς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αλλά να επιλέγεις ένα είδος πολέμου προσαρμοσμένου στις συνθήκες που κάθε φορά προκύπτουν. [39]

Για τον Μάο, περιγράφοντας το τι σήμαινε ο ανταρτικός αγώνας, υπήρχαν δύο μορφές άμυνας: η ενεργός άμυνα που ήταν επίσης γνωστή ως άμυνα με επιθετικό προσανατολισμό, και η παθητική άμυνα που ήταν γνωστή ως καθαρά αμυντική τακτική, ως καθαρή άμυνα. Παθητική άμυνα ήταν στην πραγματικότητα για τον Κινέζο ηγέτη ένα πλαστό είδος άμυνας και η μόνη πραγματική άμυνα ήταν η ενεργή άμυνα, άμυνα, με σκοπό να αντεπιτίθενται ο αμυνόμενος όπου τον συνέφερε. «Μόνο ένας εντελώς ηλίθιος ή ένας τρελός θα αγαπούσε την παθητική άμυνα ως φυλαχτό. Αυτό είναι ένα λάθος στον πόλεμο, ήταν μια εκδήλωση του συντηρητισμού σε στρατιωτικά θέματα, στα οποία θα πρέπει κανείς να αντιταχθεί».

Σε αυτή τη βάση για τον Κινέζο ηγέτη δεν έπρεπε κανείς να φοβάται την ενεργητική άμυνα στη βάση της θεωρίας ότι μια σοβαρή αδυναμία του αμυντικού πολέμου είναι ότι κλονίζει το ηθικό ενός στρατού. Αυτό ισχύει σε χώρες όπου ταξικές αντιθέσεις είναι έντονες και τα οφέλη του πολέμου καρπώνταν μόνο οι αντιδραστικές πολιτικές ομάδες στην εξουσία. Αλλά η κατάσταση του κινεζικού κινήματος, κατά τον Μάο, ήταν διαφορετική: με το σύνθημα της υπεράσπισης των επαναστατικών εκτάσεων που έχουν ήδη καταληφθεί από τον Κόκκινο Στρατό, αυτός μπορούμε να συσπειρώσει τη συντριπτική πλειοψηφία του λαού να αγωνιστεί με μια καρδιά και ένα μυαλό, γιατί «θα είμαστε οι καταπιεσμένοι και τα θύματα της επίθεσης του εχθρού». Ήταν, άλλωστε, αυτή η αμυντική τακτική, κατά τον Μάο, που χρησιμοποίησε ο Κόκκινος Στρατός της Σοβιετικής Ένωσης και νίκησε τους εχθρούς του κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.[40]

Ο Μάο επικαλούνταν τον Μαρξ που υποστήριξε ότι μόλις μια ένοπλη εξέγερση ξεκινήσει δεν θα έπρεπε να υπάρχει μια στιγμιαία παύση στην επίθεση αυτή, που σημαίνει ότι οι μάζες, που είχαν καταλάβει εξαπίνης τον εχθρό σε μια εξέγερση, όφειλαν να μην δώσουν σε αυτόν καμία δυνατότητα να ξεπεράσει τον αιφνιδιασμό αυτό. Αυτό δεν σήμαινε, ωστόσο, ότι όταν ένας επαναστάτης βρισκόταν σε κλοιό σε μάχη με έναν εχθρό που είχε την υπεροχή, δεν έπρεπε να υιοθετήσει μέτρα άμυνας.

Ωστόσο, κάτι τέτοιο σε καμία περίπτωση δεν σήμαινε κατακερματισμό των επαναστατικών

δυνάμεων. Για αυτό το 1933 ο Μάο αντιτάχθηκε και στη θεωρία της διάσπασης της κύριας δύναμης του Κόκκινου Στρατού στα δύο, σε δύο ταυτόχρονα στρατηγικές κατευθύνσεις. Όπως υποστήριξε «όταν αντιμετωπίζουμε ένα ισχυρό εχθρό, θα πρέπει να χρησιμοποιήσει κανείς τον στρατό μας, ανεξάρτητα από το μέγεθός του, σε μία μόνο κύρια κατεύθυνση τη φορά, όχι δύο. Δεν έχω αντιρρήσεις για δραστηριότητες σε δύο ή περισσότερες κατευθύνσεις, αλλά σε κάθε δεδομένη στιγμή θα έπρεπε να είναι εκεί μόνο μία η κύρια κατεύθυνση».

Αντίθετα, κάθε φορά που δεν συγκεντρώνονται σωστά τα στρατεύματα σε μια επιθετική ενέργεια υπήρχε κίνδυνος αστοχίας, όπως στις μάχες στην περιοχή Tungshao του Ningtu County στην επαρχία Kiangsi, τον Ιανουαρίου 1931, εναντίον της 19η Στρατιάς του Γκουομιτανγκ στην περιοχή Kaohsinghsu του Hsingkuo County στο Kiangsi, τον Αύγουστο του 1931, ή κατά του Chen Chi-Tang στην περιοχή Shuikouhsu του Nanshiung στην επαρχία Gansu, τον Ιούλιο του 1932 και κατά του Chen Cheng στην περιοχή Tuantsun στην περιφέρεια Lichuan στην επαρχία του Kiangsi, τον Μάρτιο του 1934. [41]

Να σημειωθεί ότι το ίδιο δίλημμα με τα ίδια αποτελέσματα, δηλαδή ανταρτοπόλεμος ή τακτική σύγκρουση και με ποια μορφή, αντιμετώπισε και ο ΔΣΕ στα 1948 στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου πολέμου. Στην πρώτη φάση του εμφυλίου, μέχρι τα μέσα του 1948 ο ΔΣΕ, λειτουργούσε ως δύναμη πίεσης με τα χαρακτηριστικά ενός ανταρτικού στρατού, εξασφαλίζοντας με επιτυχία να αμύνεται αποτελεσματικά στις επιθέσεις του πάνοπλου εθνικού στρατού με νυχτερινές πορείες, μέσα σε δύσβατες και δασώδεις περιοχές, με κατανομή σε μικρές μονάδες, με εμπροσθοφυλακές, πλαγιοφυλακές και οπισθοφυλακές, με στάθμευση για δύο ή το πολύ τρεις μέρες σε μη κατοικημένες περιοχές, αλλά με τη βοήθεια των χωριών της περιοχής, με αιφνιδιαστικές επιθέσεις τη νύχτα σε καλά επιλεγμένα σημεία και με τακτική σύγκλισης δυνάμεων, με παραπλανητικούς ελιγμούς, με οχυρωματικά έργα και εκτεταμένες ναρκοθετήσεις με ξαφνικές συμπτήσεις και οργανωμένες τακτικές διαφυγής.[42]

Όμως, από τα μέσα του 1948 και δυνάμει της κρίσης στρατηγικής που επέφερε η εξέλιξη της σύγκρουσης, ο Ν. Ζαχαριάδης, επέβαλε τη γραμμή να μετατρέψει τον Δημοκρατικό Στρατό σε τακτικό στρατό, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τις εξελίξεις στις τάξεις του αντιπάλου, για τις οποίες επέμενε ο Μάο στη δική του περίπτωση. Ο μέχρι τότε αρχιστράτηγος του ΔΣΕ Μάρκος Βαφειάδης καθαιρέθηκε, στάλθηκε στη Μόσχα και όταν γύρισε τον Νοέμβριο του 1948 κατήγγειλε το Ζαχαριάδη για τυχοδιωκτική στρατηγική. Ο ΔΣΕ μετατράπηκε σε στρατό με βαθμούς, Ανώτατο Πολεμικό Συμβούλιο και μετωπική τακτική, τη στιγμή που ο αντίπαλος ήταν πλέον παντοδύναμος και τον συνέφερε μια τέτοια τακτική. Όπως ο ίδιος ο Βαφειάδης υπογράμμισε στη συνεδρίαση του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ που έγινε για το θέμα αυτό, στις 15 Νοεμβρίου 1948, η «διατήρηση των σχηματισμών του ταχτικού στρατού θα μας κρατήσουν, είτε το θέλουμε είτε όχι, στο πνεύμα της άμυνας και θα εμποδίσουν την έντονη παρτιζάνική δράση με όλες τις συνέπειες..... αντίθετα, διατηρώντας ελάχιστα τμήματα με βαρύ εξοπλισμό όλα τα υπόλοιπα τμήματα μας πρέπει να απαλλαγούν από τα περιττά βάρη που έχουν, να είναι ευκίνητα με ελαφρό οπλισμό και να δίνουν μάχες με τον εχθρό εκεί που προσφέρεται για μας και όχι εκεί που θέλει ο εχθρός».[43] Τελικά το αποτέλεσμα της επιλογής της «στρατιωτικοποίησης» του ΔΣΕ ήταν φαινόμενα όπως οι αποτυχίες στην Έδεσσα-Αριδέα- Νάουσα,[44] τον Δεκέμβριο του 1948 (και η απόδοση της ευθύνης στον Γεωργιάδη, διοικητή της 14ης ταξιαρχίας), ή η αιματηρή ήττα της επίθεσης στη Φλώρινα, στις 12 Φεβρουαρίου του 1949 από 4 ταξιαρχίες του ΔΣΕ που υπέστησαν δεινή ήττα.[45]

Συνεχίζεται...

[1] Είναι ευνόητο ότι η προσέγγιση αυτή πολύ απέχει από το να αμφισβητήσει την ιστορική μοναδικότητα, τα μεγέθη και την ειδική συνάρθρωση των παραγόντων που συντελούν σε μια ιστορική διαδικασία. Ούτε, βέβαια, να αγνοήσει τις διαφορές μεταξύ κοινωνικών σχηματισμών, πληθυσμιακών αναλογιών, νοοτροπιών, συνθηκών και εδαφολογικών ή κλιματικών μορφών. Απλά αναζητεί τα σημεία εκείνα που αντιστοιχούν σε αναλογικές επιλογές στρατηγικών κατευθύνσεων και πως αυτές δικαιολογούν συμπεράσματα για τα αποτελέσματα των στρατηγικών αυτών.

[2] Για τον Μάο όφειλε κανείς να κατανοήσει όταν έκανε πολιτική ότι οι άνθρωποι που ζούσαν στην Κίνα υποβάλλονταν σε μια διπλή καταπίεση, κοινωνική αλλά και εθνική, για αυτό ο στόχος του έπρεπε να είναι τόσο η κοινωνική, όσο και εθνική απελευθέρωση. Μάο Τσετουνγκ, Για το Διαλεκτικό Υλισμό, Αθήνα χ.χ, σ. 60 και Mao Tse-tung, Analysis of the Classes in Chinese Society, March 1926, Selected Works, Transcription by the Maoist Documentation Project, HTML revised 2004 by Marxists.org

[3] Όπως σημείωνε με έμφαση ο Μάο σε τελική ανάλυση «ο εθνικός αγώνας είναι ζήτημα του ταξικού αγώνα». Quotations from Chairman Mao Tsetung, Peking 1974, σ. 9.

[4] Αντίθετα, λόγω της αδυναμίας του Ινδικού Κομμουνιστικού Κόμματος, την ίδια περίοδο, να συνδεθεί και αυτό με το αντι-αποικιακό εθνικιστικό κίνημα της χώρας του, δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει-και για άλλους βέβαια λόγους- τη δυνατότητα μιας πραγματικής ανάπτυξης στην Ινδική κοινωνία. K. Damodaran, "Memoir of an Indian Communist" στο Lives on the Left, (ed F. Mulhern), London 2011, σ. 67-70

[5] Χ. Παπασωτηρίου, Η Κίνα από την Ουράνια Αυτοκρατορία στην ανερχόμενη δύναμη του 21 αιώνα, Αθήνα 2013, σ. 152-154.

[6] Th.De Bary, W. Bloom, I. Chan, Wing-tsit, R. Lufrano, J. Lufrano, Sources of Chinese Tradition. Columbia University Press, 1999, σ. 328-333.

[7] Hu Chiao Mu, Επίτομος Ιστορία της Κινεζικής Επανάστασης, Αθήνα 1956, σ. 16-20.

[8] Ph. C. Huang, "Mao Tse-tung and the Middle Peasants 1925-1928", στο Mao Zedong and the Chinese Revolution (ed. G. Benton), New York 2008, σ. 38-50.

[9] P. Zarrow, China in War and Revolution 1895-1949, New York 2009, σ. 230-248

[10] Mao Tsetung, "Analysis of the class in Chinese society", March 1926, Selected Works, vol.1, Peking, σ. 13-16,

[11] Βλ. Br Elleman, Moscow and the Emergence of Communist Power in China 1925-1930, New York 2009, σ. 37-102.

[12] J. Fairbank, China: A New History, Harvard University Press 1994, σ. 56-57.

- [13] L. Brune, R. Dean Burns, Chronological History of U.S. Foreign Relations,. Routledge 2001, σ. 36-57.
- [14] Br. Elleman, ο.π. σ. 158-161.
- [15] P. Zarrow, ο.π. σ. 303-313.
- [16] Mao Tse-tung, On Correcting mistaken ideas in the party, On the pure military viewpoint, Selected Works, Transcription by the Maoist Documentation Project, HTML revised 2004 by Marxists.org
- [17] St. Schram, "On the nature of Mao Tse-tung`s "deviation" in 1927", στο Mao Zedong and the Chinese Revolution (ed. G. Benton), New York 2008, σ. 133-136.
- [18] Ch. Liu, Peasants and Revolution in Rural China, 1850-1949, New York 2007, σ. 70-99.
- [19] Br Elleman, ο.π. σ. 122-135.
- [20] Odd Arne Westad, Restless Empire: China and the World Since 1750, New York, 2012, σ. 291-294.
- [21] P. Zarrow, ο.π. 279-283.
- [22] Mao Tse-tung, Report to the 2nd National Congress, 23 January 1934, Selected Works, Transcription by the Maoist Documentation Project, HTML revised 2004 by Marxists.org
- [23] Hu Chiao Mu,, ο.π. σ. 47-50.
- [24] Κατά τον Μάο όφειλε κανείς, αξιοποιώντας την πείρα του, να κατανοήσει τις διαδικασίες που διέπουν τον κάθε συγκεκριμένο πόλεμο, να κατανοούν τα εσωτερικά του στοιχεία, στη βάση του συγκεκριμένου για να διεξαγάγει έναν επιτυχημένο πόλεμο. Μάο Τσετουνγκ, Για την Πράξη, Αθήνα 1975, σ. 17 και Mao Tse-tung, Be concerned with the well being with the masses, 27 January 1934, Selected Works, Transcription by the Maoist Documentation Project, HTML revised 2004 by Marxists.org.
- [25] On the Proletarian Revolutionaries, ο.π. σ. 39-44.
- [26] Selected Works of Mao Tse-tung: Vol. I , The Second Revolutionary Civil War Period, The struggle in the Chingkang mountains, November 25, 1928.
- [27] Βλ. Δ. Σταυρόπουλος, «Η Μεγάλη Πορεία του Μάο, Αποφασιστική καμπή στον εμφύλιο πόλεμο της Κίνας», Στρατιωτική Ιστορία, τευχ. 86, Οκτώβριος 2003.
- [28] J. Morgan Dederer, "Making Bricks without Straw", στο Mao Zedong and the Chinese Revolution (ed. G. Benton), New York 2008, σ. 144-153.
- [29] Selected Works of Mao Tse-tung: Vol. I , The Second Revolutionary Civil War Period, The struggle in the Chingkang mountains, November 25, 1928
- [30] Mao Tse-tung, On tactics against Japanese Imperialism, 27 December 1935 the Selected

Works, Transcription by the Maoist Documentation Project, HTML revised 2004 by Marxists.org

[31] Ριζοσπάστης Αφιέρωμα στο ΔΣΕ, 1 Φεβρουαρίου 1997.

[32] A. Laiou, Population Movements in the Greek countryside during the Civil War, Studies in History of Greek Civil War, 1945-1949, Copenhagen 1987, σ. 55-103.

[33] Βλέπε: Θ. Πεντζόπουλος, 1941 - 1950 Τραγική Πορεία, Αθήνα 1953, σ. 204 και 206 – 207 και Σ. Γρηγοριάδη: "Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας", τόμος 3ος, Αθήνα χ.χ, σ. 345 - 346).

[34] Θρ. Τσακαλώτος: "40 Χρόνια στρατιώτης της Ελλάδος", τόμος β', Αθήνα 1960, σ. 203 - 204).

[35] Θρ. Τσακαλώτος, ο.π. σ. 222-223.

[36] Δ. Ζαφειρόπουλος, Αντισυμμοριακός Αγών 1946-1949, Αθήνα 1957, σ. 547 – 548.

[37] Mao Tse-tung, Interviews of Mao Tse-tung, by Edgar Snowm Selected Works, Transcription by the Maoist Documentation Project, HTML revised 2004 by Marxists.org.

[38] Zhang, Chunhou. Vaughan, C. Edwin, Mao Zedong as Poet and Revolutionary Leader: Social and Historical Perspectives. Lexington Books, 2002, σ. 65-66.

[39] Selected Works of Mao Tse-tung: Vol. I , The Second Revolutionary Civil War Period, Problems of strategy in china's revolutionary war, Chapter I, How to study war, the laws of war are developmental, December 1936.

[40]Mao Tse-tung, Can victory be attain by guerilla operations? On Guerilla Warfare, Selected Works, vol IX, Transcription by the Maoist Documentation Project, HTML revised 2004 by Marxists.org.

[41] Selected Works of Mao Tse-tung: Vol. I , The Second Revolutionary Civil War Period, Problems of strategy in china's revolutionary war, Chapter Iv, ."Encirclement and suppression" and counter-campaigns against it --the main pattern of china's civil war , December 1936.

[42] ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αρχείο Εμφυλίου Πολέμου, том. 11, ΓΕΣ/Α2/IV, Οργάνωση και τακτική των συμμοριακών δυνάμεων, 1020/A/26, Αθήνα, σ. 281-324.

[43] «Η Οπορτουνιστική πλατφόρμα του Μάρκου Βαφειάδη», Νέος Κόσμος, χρ. Β, αρ, 8, Αύγουστος 1950, σ. 480.

[44] Γ. Βοντίσιος-Γούσιας Οι ιτίες για τις ήττες, Αθήνα, σ. 475-476.

[45] Παρά την αποτυχία, μετά την ανασυγκρότηση της 10ης Μεραρχίας οργανώθηκε νέα επιχείρηση για την κατάληψη της Νάουσας με επικεφαλής τον Δ. Βλαντά. Η επίθεση άρχισε στις 11 Γενάρη του '49 και η ολοκληρωτική κατάληψη της πόλης πραγματοποιήθηκε δύο μέρες μετά, ύστερα από σκληρές και αδιάκοπες μάχες. Οι δυνάμεις του Δημοκρατικού στρατού αποχώρησαν από την πόλη στις 14 Γενάρη το απόγευμα, αφού προξένησαν

αρκετές απώλειες στον αντίπαλο, αποκόμισαν αρκετά λάφυρα και πραγματοποίησαν στρατολογίες νέων μαχητών. Με τα αποτελέσματα των επιχειρήσεων σε Εδεσσα - Αριδαία - Νάουσα ασχολήθηκε και το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ το οποίο στη σχετική ανακοίνωσή του, με ημερομηνία 10/2/1949, αναφέρει μεταξύ άλλων: "Τα σχέδια των επιχειρήσεων στην Εδεσσα - Αρδέα ήταν ανεπαρκή, η διοίκηση δεν είχε στα χέρια της εφεδρεία και δεν εξασφάλισε μια ζωντανή καθοδήγηση στη διάρκεια της κάθε μάχης. Οι επιτυχίες στη Νάουσα και στον ελιγμό κερδήθηκαν ακριβώς γιατί αποφύγαμε τα λάθη που παρουσιάσαμε στις δύο πρώτες επιχειρήσεις" Επίσημα Κείμενα ΚΚΕ", τόμος 6ος, σ. 348 - 354).